

פגישה עם ש"י עגנון

מאת חיים לוף

כבר בימי הנוער הלך הלב שבי אחרי עגנון. האם היה זה הקסם האגדי שברוב סיפוריו מתקופת יצירתו הראשונה, החן העממי שבהם; הפיקחות המעודנת המבצבצת מתחת מעטה התמימות אף במעשיותיו על בריות חסודות וענוותניות; או הנעימה העגמומית-העריבה שבסיפורי הילדות שלו והלך-הרוח הלירי המתרעד בפרוזה הפיוטית במחרוזת סיפורי האהבה ש"בכפות המנעול"י אלה וכל סגולות היקר של סגנון מורכב ופשוט כאחד, שזור ממקראות, פתגמים, אימרות וצירופי-ביטויים מוכרים-ולא-מוכרים לך, אך האינטימיות שלהם כובשת אותך ואיזה טעם חינני ומשמעות חריפה בהם, אף הנער שתורת הספרות לא היתה מחוורת לו, הבחין והרגיש בהם הרגשה שבלא-יודעים, הרגשה אינסטיקטיבית.

וכך נוצר קשר גלובי בין הנער לבין הסופר חזיבה התלויה בדבר.

בהנאה זו שהפיק כל הימים מיצירתו. וכשגדל הנער והיה לאיש חכה לדרוך על אדמת המולדת ועולם היצירה של המספר חי בלבו, ביקש להיפגש ולראות את פני היוצר, בפרט כשעטה היה בידו טנא של שאלות על הגלויות והסתומות בסיפוריו המאוחרים. והרי תלו בהם מבקרים תילי-תילים של דרשות. האם יש אף לסופר רשות לחוות דעה בנוגע לטונות השונות והמופלגות שתולים בדבריו?

* * *

הנהגה אתה נפגש עם חביב נעורך פנים אל פנים. הפגישה נקבעה מראש בחנות-ספרים מפורסמת ומכובדת. נכנס אתה לתוכה, בחנות זו, באחת הסימטות הצדדיות במרכז הביירה, ולפתע אופפת אותך אפלולית מזוהה. עתיקות כבדה תלויה בחללה. כמתוך עולם הזוי ניתק הסופר מן הספר שבידו. אומר אתה לו שלום ולפניך אדם בעל קומה ממוצעת, פנים חטובים יפה וצעירים הרבה מכפי גילו ועיניים ערות, תרות לו, ומסתכלות הן בך מלמטה למעלה ולצדדין, במבט מרומז יותר שבמפורש... ועד שאתה תוהה מה לומר לו ראשונה, הוא מציע לך מיד לטייל מעט בחוצות העיר ולשבת לאחר כך שעה קלה „באוויר הצח“, בגן העצמאות הקרוב. ועוד עבודה רבה לו היום; חייב הוא להסתפר. מאז תשעה באב לא גזז את שער ראשו. אף לרואר המרכזי עליו לסור, שהרי לא בכל יום מזדמן אדם בעיר... על כל פנים מוטב ליהנות מריח אילנות ודשאים שבגן מאשר נשאף אל קרבנו את עשן הקטורת באחד מבתי הקפה שברחוב בני-יהודה. חוץ מזה, כתוב מפורש הוא המחייבנו להתהלך בחוצותיה של ירושלים — טובו ציון והקיפוח — ואם כתוב מפורש מזדמן לנו, כלום נדלג עליו ונסית את דעתנו ממנו?

אומנם קיים עגנון גם את חלקו השני של הכתוב: „ספרו מגדליה“. על כל בית ואתר שעברנו, נתן בהם סימנים. במקום זה שבת קולנוע זה, למשל, עומד, היה במקומו מלון-אורחים ובני חבורתו שלו, של עגנון, היו מזדמנים כאן ומתכננים תכניות לעתיד. וכאן היתה חנות ספרים ובימי הרעש, רעידת האדמה שבשנות העשרים, נחרב הבית והיה למפולת.

ועגנון מרחיב צעדיו. הוא נושא את משא-הזיקנה בקלות של בחדר. ממרחק-מה ניראו בני-אדם שחסמו את הדרך בפני עוברים ושבים — צריכים הם ליהודים אחדים כדי להשלים מנין לתפילת מנחה... „נפנה לצדדין“, קרא עגנון, „שהרי כבר התפללתי, וחס לנו לצער יהודים טובים ויראי-שמים בסירובנו“...

* * *

פנינו לצדדין והנה אנחנו בגן, ישובים על גבי אחד הספסלים. זהב בין הערביים פזור לרגלינו ומסביבנו, אורות רכים מסתלסלים מבין ענפי העצים, „ומתוק האור וטוב לעיניים“. היכל שלמה ממול והכנסת מימין.

— האם היה מר עגנון בכנסת?

— לא, עדיין לא הספקתי. הזמן קצר והמלאכה מרובה, ואגב — הצטחקו

עיניו — אם אני לא הייתי בכנסת, הרי אנשי הכנסת שמו עיניהם בספר המדינה שלי ויצרוה בדמות שהעליתי בספרי...

אחר הרצינו פניו והוסיף:

— לא שאני מסולק, חס וחלילה, ממנה, מן המדינה; היא טורחת את עצמה ובאה אל ביתי. התכבדתי היום באורחים חשובים. יום גדוש היה היום. שר המשפטים פקדני בביקורו, אף מבקר המדינה השכים לפתחי וכן בא ראש העיר לראות את פני. אולם לא בביקורים אלה אתפאר. היום באו אלי שמונה מורים והתעליתי על ידם. רואה אני את עצמי היום אדם גדול יותר משהייתי אתמול...

— ומה בדבר הסופרים העברים. האם גם „המשמרת הצעירה“ מקורבת אליו, ומה, אגב, דעתו על הספרות הצעירה?
— הרבית לשאל — העיף עלי עגנון עין טובה — איני מבדיל בין זקן לצעיר. היום שוחחתי ארוכות עם מ. ש. והוא רך בשנים, אך לא חשתי הבדל בגיל בינינו. ואשר לדעתי על הספרות הצעירה, מודה ומתודה אני, איני מספיק לקרוא ספרות בכלל. הרבה חובות ליהודי כמוני ולא הגעתי אלא כדי טעימת „כזית“ מספרותנו העתיקה. ואיך אבייש את פני זקנינו, גדולינו ומאורינו ואנוע על צעירי הצאן?

— וכלום אין הדור חייב בהמשך ותוספת יצירה?
— ודאי שחייב הוא. הספרות היא סרסור לדעות, וכל שמפרה את המחשבה, בין ישן ובין חדש, צורך הדור הוא.
— אפילו בימי הקולנוע והטלביזיה?
— אפילו בימינו אנו. כלום סילקו בתי הספר את ספרי הלימוד לספרות?
ולדידי פסוק בתנ"ך, מאמר חז"ל ומשל נאה במדרש — „מעודכנים“ הם כדברי האחרון שבאחרונים...

* * *

אמרתי להטות את השיחה כלפי יצירתו של עגנון. הזכרתי ענין הוויכוח בין מבקרינו, שאלה טרחו לתלות בסיפוריו מן התקופה האחרונה פירושים דמיוניים מופלגים, ומצאו סמך לרמזיו במדרשים מופלאים, ואלה יצאו בדברי לעג כלפי פרשנים דרשניים, המגדישים את הסאה בגילוי צפונות ונסתרות בכל פסוק ופסוק בסיפורי עגנון.

המספר היררר רגע ואחר נענה מתונות:

— המחבר עצמו מתכוון לכמה דברים. קשרי-קשרים של מחשבות, דמיונות וכוננות חולפים במוחו, ואי-אפשר שיהיו להם לדבריו פירוש אחד. ואם מבקשים מבקרים לירד לסוף דעתו של המחבר — אדרבא, אפשר שהדברים יתלבנו, לו לסופר, יותר. עתים תוהה אני כוחו של מי עדיף יותר, של המציאות או הדמיון. הנה נתעורר יהודי אחד וקרא לשני ילדיו בשמות סיפורי: עידו ועינם...

* * *

ועד שאני מבקש להציע עוד שאלות, התעורר עגנון ושאל על סופרים עברים באמריקה. ביחוד התעניין לדעת, אם ישנם ממשיכים בין הדור הצעיר. (סוף בעמוד 103)

הנה בא לכאן לארץ, צעיר מאמריקה, א.ב., ובחר בספרות עברית לנושא
לבחקרו. אף הצעה מעשית לו לעגנון: לעשות מעין שותפות, להוציא כאן,
בארץ ישראל את העתונים העברים שבאמריקה ויתבשמו מחיי הארץ...
שעת בין השמשות הגיעה. עלי היה לשוב תל-אביבה, ועגנון — אל הספר
תיבת הדואר... "קורא אני את עתוניכם" — אמר — "תכוונו את לבכם כלפינו,
חצי נסחן את לבנו כלפיכם"...